

Litteraturgranskningar

HENRY KISSINGER: *Diplomacy*. London 1995: Simon & Schuster.

I. Vad slags bok är *Diplomacy*?

Henry Kissingers skriftliga produktion är omfattande. Inte nog med att han gett ut över 2000 sidor memoarer från sin tid vid makten 1969-1976 och flera andra böcker, inte minst doktorsavhandlingen om Metternich och Castle-reagh. Sedan ett drygt år föreligger också vad man måste kalla hans testamente med den föga anspråkslösa titeln *Diplomacy* – rätt och slätt, utan den vanliga amerikanska undertiteln.

Man måste efter läsningen av boken, vilken både för författaren och läsaren är ett kraftprov, fråga sig vad slags bok detta egentligen är? Det är ingen fortsättning på författarens memoarer. Hans egen tid vid makten spelar visserligen en roll, men inte särskilt dominerande bland de 835 sidorna. Någon diplomats historia eller handbok är det inte heller fråga om; urvalet av händelser och personer är högst personligt. Kissinger startar med en jämförelse mellan Theodore Roosevelt och Woodrow Wilson, en jämförelse som föga förvånande utfaller helt till den äldre Roosevelts förmån. Roosevelt d.ä. och Wilson representerar de två poler som därefter förekommit i den amerikanska utrikespolitiska debatten: realpolitiken, främst men ingalunda enbart företrädd i det republikanska partiet, och moralismen / idealismen som utmärkt många demokratiska presidenter. Därefter skriver Kissinger något slags historia, åter mycket subjektiv, om den internationella politikens utveckling sedan Richelieu (en annan favorit). Den slutar med ett allmänt program för amerikansk politik under kommande decennium. Det är kanske inte så tokigt att, som den kände historikern Ernest May (bl a författare till den

läsvärda *Lessons of the Past*, 1973), karaktärisera (i *New York Times* 3/4 1994) den som bok av maximer snarare än av historia.

II. Kissingers världsbild

Henry Kissinger brukar ju karaktäriseras som den eminente realisten, vars värld helt domineras av det nationella intresset, maktbalansen och önskan att uppnå något slags rimligt hållbart internationellt system. Ingenting i denna bok motsäger denna tes. Tvärtom karaktäriseras den av att inga andra aspekter på den internationella politiken tycks spela någon roll för honom. Även för den som (i likhet med mig) i grunden ser det internationella systemet som främst en strid mellan olika stater och allianser om dominansen i systemet, är det ju omöjligt att förbise att bilden, som en följd av utvecklingen under senare decennier måste kompletteras väsentligt. Kissingers värld styrs av män (ibland skymtar någon kvinna, som Margareth Thatcher, förbi) som delvis söker skapa åt sin stat en säker (och helst dominant) position, dels bidra till upprätthållandet av en så stabil fred som möjligt.

Att det efter Freud och Marx är omöjligt att bortse från att all politik är ett samspel mellan personligheter och strukturella krafter bryr sig Henry Kissinger inte om. Den ekonomiska eller sociala utvecklingen under de senaste århundradena får knappast någon plats alls, fast det är alldeles omöjligt att inte erkänna att dessa faktorer haft stor betydelse för formandet av den internationella politiken. Detta skulle Kissinger kanske vid närmare eftertanke erkänna, men det blir ändå i hans ögon sekundärt, och kanske något som andra, mera jordnära, historiker får syssla med.

Det är intressant att notera att Kissingers två favoriter som amerikanska presidenter är just Theodore Roosevelt och Richard Nixon, båda

utövare av realpolitik och värnare av det nationella intresset och inga anhängare av moraliska sentimentala värden. I historien är det bl a Richelieu, Metternich, Castlereagh, Bismarck och t o m Stalin och de kinesiska ledarna Mao och Chou-en-Lai som framstår som de riktiga statsmännen, medan Gladstone, Lloyd George, Jimmy Carter, Clinton m fl är för den internationella politikens tankevärld oförstående politiker, och för vilka Kissinger har föga till övers.

Det förhållandet att nationalstatens position under senare decennier försvagats, har inte heller Kissinger något intresse för. Är detta bara en äldre herres oförmåga / ovilja att lära sig nya sanningar? Det tror jag knappast. Snarare är de ett uttryck för en livslång övertygelse som han inte funnit några skäl, ens efter det kalla krigets slut, ändra på. Detta blir då de i den internationella politiken eviga sanningarna, som alltför många idag inte riktigt förstår.

Jag tror således att Kissinger driver sin tes alltför långt. Delvis gör han det säkert för att polemisera mot de tendenser som rätt ofta förekommer i debatten, nämligen att förklara att realisternas världsbild är hopplöst föråldrad både som beskrivning av det internationella systemet och som förklaringsmodell. Här om förs sedan det kalla krigets slut en ingående debatt, om vilken jag tidigare skrivit och skall återkomma till. När Kissinger således kritiserar tendensen att hävda att dagens värld är en helt ny-sådan-där-hans gamla maximer-harföga värde, är det inte svårt att instämma. Som ofta är fallet har ju de som hävdar att vi nu närmar oss en värld där andra frågor än maktpolitik spelar en avgörande roll, miljöfrågor, befolkningsexplosionen, ekonomin mm, tenderat att kasta ut barnet med badvattnet. Kriegen mellan koalitionen och Irak och kriget i det forna Jugoslavien förklaras som tillfälliga avvikelser, något som de med all sannolikhet inte är.

Visserligen har det under senare år skett en viss tillnyktring i internationell debatt. Men alltför ofta har man nog en tendens att nedvärdera teser av det slag som är naturliga för Henry Kissinger att driva. Må vara att nationalstaten förvisso på många sätt kan te sig undermi-

nerad. Men likafullt finns den kvar. Utvecklingen inom EU under senare år har ju visat begränsningarna i integrationsprocessen. Och nationalismen har inte minst sedan det kalla krigets slut visat sig ånyo vara en mycket stark kraft, också i vår världsdel. Sedan är det en annan sak att Kissinger driver denna sak alldeles för långt när han helt glömmer att ens nämna de olika och viktiga problem av annan typ som plågar det internationella samfundet.

Att Kissinger i sin nya bok är ute i delvis polemiskt syfte kanske indirekt framgår av en artikel i *Daedalus* (sommaren 1995). I denna medger han att de områden som kan låna sig åt en militär lösning är "in decline". Men även om de frågor i den internationella politiken idag är delvis andra, är bilden ändå i grunden densamma, konkurrensen dominerar.

Henry Kissingers värld består alltså av nationalstater, egentligen av stormakter, som leds av mer eller mindre briljanta män med de dubbla och inte alltid helt förenliga målsättningarna att dels hävda den egna statens position, dels, och det viktigaste, söka bidra till bibehållandet eller upprättandet av något slags förhållandevis stabil internationell ordning. En sådan internationell ordning kan endast upprättas på basis av en någorlunda gemensam värdegrund, byggd på en minsta gemensam nämnare som just bör vara stabilitet.

Revolutionära makter som Napoleons Frankrike, Hitlers Tyskland eller Stalins Sovjetunionen, hotar självfallet systemets fundament och ytterst med krig som följd. Överdrivet sysslande med reformer och moraliserande leder till konflikter och igen, ytterst i värsta fall till krig. En sådan attityd visar just bristen på realism. Naturligtvis kan Kissinger inte förneka att det här ofta föreligger ett demokratiskt problem, att realism och inhemska folkopinioner inte alltid, ja kanske mera sällan, är kongruenta. Han skriver själv att detta var påtagligt under Richard Nixons tid, men uttalar också sin beundran för Franklin Roosevelt, som mot slutet av 1930-talet lyckades svänga amerikansk opinion från isolationism till interventionism.

Det finns givetvis åtskilligt mera att säga om Kissingers världsbild. Men den bild av sig

själv och dem han beundrar han vill lämna till eftervärlden kanske kan sammanfattas som ovan.

III. Den nya tidens historia enligt Kissinger

Henry Kissinger tar som sin utgångspunkt tiden efter Westfaliska freden. Liksom många andra analytiker anser han att denna fred innebär grunden för det moderna nationalstatssystemet. Epoken dessförinnan dominerades av universalistiska strävanden, det romerska riket, kristendomens seger, islams utmaning, korstågen, det heliga tysk-romerska riket. Med den Westfaliska freden började den balanspolitik som pågått intill våra dagar. Freden efter det trettioåriga kriget inledde också en lång period som utmärktes av franska strävanden att tränga öster och söderut och dominera Europa. Richelieu, Ludvig XIV och Napoleon var givetvis de främsta exponenterna för dessa franska strävanden. I princip kvästes de genom Napoleonkrigens slutliga franska nederlag, men ett slags renässans kan man säga att Napoleon III drömde om. Men dessa aspirationer krossades i slaget vid Sedan 1870. Här efter förändrades bilden helt. Först Tyskland och sedan Ryssland / Sovjetunionen kom in i bilden.

För att dämpa ("contain") de franska ambitionerna att utöka sin kontroll österut, kunde man ju inte längre lita till någon stark enda tysk makt, låt vara att Preussen under Fredrik den store var en stark och expansiv stat, som dock genom sjuårskriget reducerades i status. De franska aspirationerna måste hejdas genom ett samarbete mellan England och olika kontinentala stater som Preussen, Österrike och Holland. Under de dryga 150 åren från Westfaliska freden till Napoleonkrigen var detta Londons främsta politiska målsättning, att ingripa först när någon stat, dvs i detta skede Frankrike, ingrep för att söka störa systemet.

Efter 1870 blev uppgiften delvis en annan. Målsättningen var alltså att hindra någon makt att dominera kontinenten, framför allt att skaffa sig kontroll över den holländska, och

efter 1830, belgiska kusten. Men nu var det det enade tyska riket som måste hållas tillbaka. Kring 1900 skedde ett skifte i den brittiska politiken, skriver Kissinger. Man övergav den Castlereaghska politiken att endast ingripa då systemets upprätthållande absolut krävde detta, men i övrigt hålla sig borta från kontinentens affärer. Med de engelsk-franska kontakterna vid sekelskiftet 1800/1900 skedde en strömkantring i brittisk politik, som kom att bestå.

Denna brittiska skiftning kan spåras tillbaka till den period där England anslöt sig till den rysk-franska allians som bildats 1894 som en motvikt till Tyskland. Dåvarande brittiske kabinettssekreteraren Sir Eyre Crowe skrev 1907 ett memorandum som är väl känt i den internationella politikens historia och som också Kissinger åberopar. Crowe menade att Tyskland kunde komma att utnyttja sin nyvunna styrka, antingen i maktpolitiska eller ekonomiska termer, till att bli antingen en dominant på kontinenten (det stortyska perspektivet) eller en i världshandeln aktiv stat med mera fredlig framtoning (det lilltyska perspektivet). Crowe fruktade det första, vilket alltså ledde till ett radikalt omtänkande i brittisk politik som den formulerats i ett likaledes berömt memorandum av den dåvarande utrikesministern Castlereagh 1819.

Med första världskrigets slut tog USA för första gången under detta sekel på sig, skriver Kissinger, rollen som skapare av en ny internationell ordning. Woodrow Wilsons av demokratiska tankar besjälade idealism ledde först till neutralitet, men med tiden oundvikligen till ett engagemang mot den makt som störde den internationella ordningen. Experimentet blev dock kortvarigt och klyftan mellan Wilsons moralism och den politiska verkligheten i Amerika ledde till en återgång till något slags isolationism. Det är således Franklin Roosevelts otvetydiga ära att han tidigt förstod den fara som nazismen och fascismen utgjorde, inte bara för Europa utan för hela det internationella systemet, och att han mot alla odds lotsade in det motsträviga USA i kriget. Kissinger kommenterar dock inte frågan vad

som skulle hänt om inte Japan angripit Pearl Harbor.

Harry Truman blev den som för andra gången skulle bygga upp ett nytt internationellt system, en tillbakahållandets politik, som blev mycket framgångsrikt och kom att vara i över 40 år. Wilsons försök kollapsade alltså efter bara något år, varför man, enligt Kissingers sätt att se, inte kunde tala om något slags system efter första världskriget, som man kunde göra efter det trettioåriga kriget och Napoleonkrigen.

Henry Kissinger ägnar förstas åtskilligt utrymme, närmare hälften av sin bok, åt det kalla kriget, vilken epok dock skildrats så ingående i mängder med litteratur att han inte gärna kan lägga mycket därtill. Det kan noteras att han knappast alls ger spaltutrymme åt efterkrigstidens största internationella kris, Cubakrisen 1962, men närmare 100 sidor åt Vietnam. Om sin egen roll under Nixon och Ford kan väl knappast heller Kissinger säga så mycket intressant, utöver vad han redan sagt i sina memoarvolymerna, *White House Years* och *Years of Upheaval*. Dock är han således nu benägen att erkänna att den på det nationella intresset och geopolitiska överväganden baserade Nixonska politiken i triangeln USA-Sovjetunionen-Kina inte förstods av amerikanerna; den var alltför sofistikerad och avklädd den traditionella idealistiskt-moraliska dräkten. Men den innebar likafullt en nödvändig anpassning till nya förhållanden; menar Kissinger, utan att riktigt gå in på i vad dessa nya förhållanden skulle bestå; men man får anta att han framför allt syftar på möjligheten att spela det kinesiska kortet som yppade sig mot slutet av 1960-talet i och med brytningen mellan Moskva och Peking.

Slutet på denna epok kom till sedan Sovjetunionen drabbats av "over-extension" och kollapsade. Här ansluter sig Kissinger till gängse teoribildning, när han alltså menar att det var denna imperiella ambition som till slut knäckte den sovjetiska kommunismen. Han nämner inte andra förklaringsmodeller som förts fram i den internationella debatten, den "andliga krisen" som blev en följd av att kommunismen som ideologi tappade sin legitimi-

tet, ekonomins oförmåga att leverera vad medborgarna ville ha, eller den nationella frågan. Men i Kissingers världsbild blir ju sådana förklaringsmodeller sekundära.

Det kanske kan noteras att Kissinger i olika publika uttalanden varit mycket kritisk mot Ronald Reagan som person, något som med tanke på hans intellektualism förvånar föga. Men nu medger Kissinger att Reagan, som endast hade några bestämda trossatser som han höll benhårt fast vid, hade något slags "rapport" med det amerikanska folket och därför blev en effektiv president.

IV. Och efter det kalla kriget, vad?

Nu står USA inför sin tredje utmaning under detta århundrade när det gäller att bygga upp ett nytt internationellt system. För historikern Kissinger är det givetvis av intresse att erfara vilket slags historiska paralleller man kan dra. Vilket tidigare skede kan uppvisa likheter med dagens? Man skulle kanske tro att Henry Kissinger vore inriktad på att dra fram sin avhandling om tiden efter Napoleonkrigen. Här var uppgiften ju densamma som idag, att söka bygga upp ett nytt system på ruinerna av det gamla, att integrera den revolutionära makt, Frankrike, som tidigare störtat det gamla systemet, att bland stormakterna söka hitta ett minimum av gemensamma värden.

Detta var knappast, som en del ibland gjort gällande; något försök att återställa status ante quo och återgå till 1789 års värld. Det var givetvis omöjligt. Kissingers livslånga fascination för Metternich och Castlereagh består, men det är alltså inte 1820-talets värld han tittar tillbaka på. Inte heller är det 1920-talets som också, med rätta, dragits fram som en historisk modell, en värld där hela motståndaralliansen, Tyskland, Österrike-Ungern och Turkiet (och Bulgarien) lidit kraftiga nederlag och reducerats i betydelse, som Ryssland idag. Inte heller faller Kissinger i fällan att bruka tiden efter det andra världskriget som analogi. Hans historiska modell är tiden efter Krimkriget, som innebar en kraftig åderlätning för Ryssland, vilken i sin tur innebar en tydlig vattendelare, när man kunde säga att kongresssys-

temet och den s k europeiska konserten tog slut.

USA:s val idag kan, skriver Kissinger i termer som också utvecklats av Josef Joffe (i *International Security*, Spring 1995, vol 19:4), sägas vara det mellan att antingen spela den roll som var engelsmännens före 1907, eller den som var Bismarcks efter 1871. Skall USA efter det kalla krigets sammanbrott återgå till något slags isolationism eller reduktionistisk utrikespolitik? Eller skall man som Bismarck (och för den delen Metternich) söka väva ett nätverk av allianser för att på så sätt minska incitamenten för stormakterna att låta sina mellanhavanden konverteras till öppna konflikter?

Det är klart vad som är Kissingers preferens. Det är knappast Castlereaghs politik som bör stå modell för USA på 1990-talet. Dels är det väl knappast möjligt att idag föra en politik som inriktar sig på att som 1917 eller 1941 gripa in endast när det verkligen måste ske, dels är det inte heller rimligt tro att det internationella systemets hållbarhet cementeras bäst på detta sätt. Bismarck har nog alltid varit Kissingers andra förebild; han skrev tidigt en stor uppsats om den tyske statsmannen, betecknande nog av Kissinger kallad "Den vite revolutionären". Sedan det tyska enhetsverket var fullbordat 1871 gick Bismarcks politik ju ut på att genom ett sinnrikt system av skenbart motstridiga allianser skapa en hållbar ordning. Men utan den diplomatiska skicklighet som Bismarck besatt och i händerna på amatörer som Wilhelm II blev allianssystemet verkningsslöst, ja kanske to m motverkade sina syften. Kissinger har säkerligen sina dubier om dagens amerikanska politiker har förmågan att upprätthålla ett sinnrikt system av allianser och integrationsmekanismer. Likafullt är det klart att det är här hans preferenser finns.

Henry Kissinger ser framför sig ett slags stormaktskonsert å la 1800-talet. Någon anhängare av kollektiv säkerhet har han aldrig varit. För FN eller ESK / OSSE har han haft rätt litet till övers. Den kollektiva säkerhetens idé riktar sig mot varje internationell fridstörare. För att agera krävs ett mått av enighet om hotets natur som sällan föreligger. En allians

som NATO riktar sig däremot mot en specifik fiende. Därmed skapas ett mått av förutsägbarhet i det internationella systemet.

Hur detta resonemang går ihop med Kissingers aktuella stöd för NATO:s utvidgning är inte alldeles klart. Vem är idag den tänkta fienden? Rimligen menar Kissinger att utvidgningen också skall ha relevans för framtida situationer, med ett annat Ryssland. Men han säger också i den ovan nämnda artikeln i *Daedalus* att man kanske inte idag har en gemensam fiende men väl gemensamma problem. Många av de länder som hade föga glädje av den stelbenta relationen mellan USA och Sovjet har idag legitima säkerhetskrav, menar Kissinger.

V. Vilken är Kissingers kvarlåtenskap?

Henry Kissinger verkar, sina dryga 70 till trots, vara mycket vital. Han kommer säkert att skriva mera, kanske någon ny bok. Men han kommer knappast att prestera en volym som *Diplomacy*, som i ambition inte har många likar. Denna blandning av personlig historia och utrikespolitiska maximer är nog unik för Henry Kissinger. Ingen annan statsman under detta århundrade skulle väl riktigt vågat ge sig på ett sådant företag. Henry Kissinger är också unik i sina ambitioner att förena den praktiske statsmannens roll med den att vara detta sekels Machiavelli (fast *Fursten* är en något tunnare bok). Andra intellektuella har funnits i 1900-talets politiska värld men knappast någon med Henry Kissingers status. George Kennan är väl hans jämlike i intellektuellt hänseende, men lyckades aldrig särskilt väl i sin primära yrkesroll, diplomatens, på grund av sina kompromisslösa attityder.

För att så söka svaret på den i rubriken ställda frågan, om Kissingers *Diplomacy* ger uttryck för eviga sanningar eller är ett slags röst från det förflutna, kan man väl, som vanligt frestas man säga, svara: bådadera. Det är alldeles uppenbart att Kissinger gjort oss en tjänst genom att peka på vissa centrala element i den internationella politiken, som många, särskilt efter det kalla krigets slut, tenderat att glömma bort. Det är så lätt att påstå, förefaller

det, att vi nu skulle vara på väg bort från den traditionella maktpolitikens område till något nytt. Vad som hänt framför allt i det forna Jugoslavien visar ändå att vi inte har passerat krigens epok, att det internationella systemet fortfarande är anarkiskt, att nationalstaten och nationalismen alltfört är starka krafter som vi har svårt att värja oss emot. Och stormakterna dominerar det internationella systemet, även om de som nu är i relativ endräkt.

Samtidigt är Kissinger en röst från det förflutna, när han på närmare 850 sidor lyckas helt bortse från åtskilligt som hänt i det internationella samfundet under senare decennier och som kräver vår uppmärksamhet, samtidigt som vi måste leva i den traditionella maktpolitikens sfär. Att skriva en så tjock bok utan att nämna några andra u-länder än Indien och Kina, eftersom de är potentiella stormakter, är trots allt rätt enastående. Henry Kissinger skulle säkert, inför en sådan anklagelse, svara att dessa nya problem är han förvisso medveten om. Men, och detta torde i hans ögon vara det viktiga, för frågan hur man skall upprätthålla en internationell ordning, spelar ett lokalt krig i Afrika eller en ekologisk katastrof i Latinamerika ingen större roll. Och ytterst är hela jorden ändå beroende av att makrostrukturen hålls någorlunda intakt.

Lika intressant är det givetvis att Kissinger endast helt kort nämner EU som en framtida politisk kraft. Bakom detta ligger en värdering, inte av vad enhetsverket-åstadkommit när det gäller att försona forna arvfianer som Tyskland och Frankrike. Viktigare innebär det, rimligen, att Kissinger är medveten om, dels att den vertikala automatiken i integrationsprocessen icke är så stark, som man särskilt under 1950-talet trodde och hoppades. Vidare förstår Kissinger också att integrationen också föder sina motkrafter. Det finns en inbyggd paradox i integrationsprocessen; ju starkare denna utvecklas horisontellt, desto svårare blir den vertikala processen.

Det är ett rimligt antagande att EU kommer att utvidgas under kommande decennium. Denna utvidgning kommer snarare än att stärka unionen som utrikespolitisk aktör att försvaga den. Utvecklingen i fråga om den första

pelaren, det ekonomiska samarbetet, kommer säkert att fortsätta, men den andra pelaren som rör utrikes- och försvarspolitiken, förblir under överskådlig framtid mellanstatlig. Resultatet blir att unionens utvidgning ur en mera allmän synvinkel också är säkerhetspolitiskt värdefull, eftersom den förhoppningsvis leder till att demokratin cementeras i de aktuella länderna och till att deras eventuella benägenhet t ex att ge sig in i konflikter med grannar minskar radikalt. Men därifrån till att bli en säkerhetspolitisk union är steget långt. Detta förefaller Kissinger ta för givet. Den europeiska unionen blir för Kissinger ett viktigt integrationsinstrument för t ex Visegradstaterna. Men för sin säkerhet måste de hänvisas till NATO.

Helt följdriktigt är Henry Kissinger också anhängare av NATO:s utvidgning, som han förespråkat utan hänsyn till eventuella ryska reaktioner. Det är endast på detta sätt som de aktuella staternas, främst Polens, Ungerns och den tjeckiska republikens säkerhet kan stärkas. Sedan är det säkert också värdefullt att de kommer med i EU och därmed stärker sin ekonomi.

Henry Kissinger har aldrig dolt sin cynism, eller som han själv skulle säga, realism. Hans bok lämnar därför en läsare i beundran inför bokens grandiosa uppläggning och flotta turer genom den nyare tidens historia och naturligtvis för de eviga sanningar han pekar på. Men den lämnar en också otillfredsställd med bristen på nyansering i framställningen. Kissinger skulle säkert säga att med nyansering säger man inga sanningar. Hans målsättning har rimligen varit att som ett slags motmedel mot alla dem som efter 1989, inklusive hans partikamrat George Bush, talade om den nya världsordningen, peka på hur vilseledande detta tänkande varit. Om han lyckats får vi se. Men onekligen har han gjort allt som stått i hans makt att försöka. Däröfver bär således de 835 sidorna i *Diplomacy* ett mycket tydligt vittnesbörd.

Mats Bergquist

Till redaktionen insända skrifter

- Erik Albæk, Lawrence Rose, Lars Strömberg, Krister Ståhlberg, 1996: *Nordic Local Government*. Helsingfors: The Association of Finnish Local Authorities.
- Örjan Appelqvist, 1997: *Världsintressets advokat. Gunnar Myrdal och den svenska efterkrigsplaneringen 1944-1945*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Axel van den Berg, Bengt Furåker, Leif Johansson, 1997: *Labour Market Regimes and Patterns of Flexibility*. Lund: Arkiv.
- Pierre Bourdieu, 1997: *Af praktiske grunde*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Kerstin Brostrand 1997: *Storbritannien i förändring. Världspolitikens Dagsfrågor 12* 1997.
- Alan Bryman, 1997: *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Stanley Cohen, 1997: *Den sociale controls nye former. Kriminalitet, straf og klassifikation*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Erik Cornell, 1997: *Turkiet på Europas tröskel*. Lund: Studentlitteratur.
- Berth Danermark, Mats Ekström, Liselotte Jakobsen, Jan Ch. Karlsson, 1997: *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Ulf Drugge, Mats Johansson, red, 1997: *Historisk sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- GRUS nr 53 1997.
- Annele Eerola, 1997: *Managing Meaning: The Use of Expert Forecasts in Forest Industry Companies*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Ann-Marie Ekengren, 1997: *Sverige under det kalla kriget 1945-1969. En forskningsöversikt*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Maria Holmlund, 1997: *Perceived Quality in Business Relationships*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Kerstin Jacobsson, 1997: *Så gott som demokrati*. Umeå: Boréa.
- Magnus Karlsson, 1998: *The Liberalisation of Telecommunications in Sweden. Technology and Regime Change from the 1960s to 1993*. Linköping: Tema T.
- Hans Mounitzen, Ole Wæver, Håkan Wiberg, 1996: *European Integration and National Adaptations*. Commack, NY: Nova Science.
- Petri Mäntysaari, 1998: *Mängelhaftung beim Kauf von Geschäftsanteilen*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Lars Oscár, 1997: *Kenya – enpartisystem i flerpartidemokrati. Världspolitikens Dagsfrågor 11* 1997.
- Malena Rembe, 1998: *Saudiarabien – kungadöme i kris. Världspolitikens Dagsfrågor 1* 1998.
- Richard Rorty, 1997: *Kontingens, ironi och solidaritet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lawrence Rose, red, 1996: *Kommuner och kommunala ledare i Norden*. Åbo: Åbo Akademi.
- Carl-Johan Rosenbröijer, 1998: *Capability Development in Business Networks*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Gunnar Skogmar, 1997: *De nya malmfälten. Det svenska uranet och inledningen till efterkrigstidens neutralitetspolitik*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

- Docent Mats Sjölin är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.
- Staffan Kumlin är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.
- Professor Dr Herwig Reynaert är verksam vid Vakgroep Politieke Wetenschappen i Gent.
- Jur kand Emma Rönström studerar vid Stockholms universitet.
- Jan Sellberg är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.
- Nils Andrén är professor emeritus i statsvetenskap.

Professor Olav F Knutsen är verksam vid Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Professor Øyvind Østerud är verksam vid Institutt for statsvitenskap i Oslo.

Docent Mats Bergquist är Sveriges ambassadör i London.

Rättelse

I nr 3 1997 blev en uppgift om medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift felaktig. Redaktionen beklagar. Rätt skall vara:

Jan Nyström är verksam vid Kulturgeografiska institutionen i Stockholm.